

УДК 159.9

СИДОРКІНА М. Ю.

ІСПП НАПН України (м. Київ)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ПОЛІТИЧНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ МОЛОДІ

У статті розглядається процес політичної самоідентифікації. Проаналізовано чинники та механізми, які зумовлюють цей процес. Запропонована соціально-психологічна модель процесу політичної самоідентифікації.

Ключові слова: політична самоідентифікація, ідентичність, політична взаємодія.

Проблема політичної самоідентифікації набуває особливого значення на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Від того, як політична реальність відображається у свідомості молодих громадян, а також від того, як вони уявляють своє місце і роль у політичному житті, яку громадсько-політичну позицію обирають, з яким шляхом політичного розвитку ідентифікують себе, значною мірою залежить перебіг суспільно-політичних процесів та напрям політичного і соціально-економічного розвитку суспільства.

Існує чимало політологічних, соціологічних, соціально-психологічних досліджень, присвячених проблемі політичної ідентифікації. Проте недостатньо висвітленими залишаються питання щодо детермінант формування у молодій людини (як суб'єкта політичної взаємодії) уявлень щодо власного місця та позиції на теренах поля політики, а також детермінант обрання тих чи інших стратегій політичної взаємодії з іншими суб'єктами політики. Нерозкритими також залишаються питання щодо особливостей перебігу процесу політичної самоідентифікації та механізмів, які зумовлюють цей процес. Поглиблене вивчення чинників і механізмів, що визначають процес політичної самоідентифікації, на нашу думку, є перспективним у контексті визначення стратегій розвитку громадянського суспільства в Україні.

Метою статті є узагальнення наукових досліджень, присвячених проблемі політичної самоідентифікації та розробці теоретичної моделі означеного процесу.

Під політичною самоідентифікацією у широкому розумінні мають на увазі формування уявлень індивіда щодо себе як учасника політичної взаємодії та свого місця у світі політики. І. Дідук пропонує визначення політичної ідентичності як внутрішньої динамічної структури, яка інтегрує окремі аспекти особистості, пов'язані з усвідомленням себе як громадянина, та пов'язані з цим переживання; визначає наявність у людини

усвідомленої позиції у суспільно-політичному просторі [7].

У контексті цієї теоретичної розвідки важливим постає питання щодо співвідношення процесу політичної самоідентифікації з процесом конструювання політичної картини світу. Конструюючи політичну картину світу, індивід визначає і своє місце у ньому. Політична картина світу – частина соціальної картини світу, динамічна система образів та уявлень, які відображають політичну реальність в індивідуальній свідомості. Як відзначає І.В. Жадан, «структурування політичної картини світу відбувається у процесі дискурсивної взаємодії...» [3] за рахунок інтерпретування дискурсу суб'єктом взаємодії та подальшої корекції власної інтерпретації. Формування політичної картини світу може також розглядатися як процес категоризації політичного світу у термінах та у спосіб, який має смисл для індивіда. **Процес категоризації** (в основі якого лежить однойменний механізм) є, з нашої точки зору, «передумовою» для «розміщення» індивідом себе у певну «категорію» у політичній картині світу, і, тим самим, є важливою складовою процесу політичної самоідентифікації. Згідно теорії самокатегоризації, механізм соціальної категоризації є провідним чинником ідентифікації особистості (П. Еуокес, Дж. Тернер) [див. 2; 12]. В основі «категорій», які «визначає» для себе індивід, у процесі політичної самоідентифікації лежать певні символи та стереотипи, які за своєю природою є метафоричними [9]. Сміслові навантаження цих символів індивідом і є основою для їх вербального найменування (якщо таке має місце). Залежно від ступеня відрефлексованості символічного навантаження кожної з категорій, а також залежно від того, наскільки загальноприйнятою є та чи інша категорія, різниться і рівень та якість її відображення у свідомості індивіда.

У цьому контексті категоризацію політичної картини світу можна розглядати як процес окре-

слення топології політичної картини світу шляхом «виокремлення» у свідомості індивіда образів реальних політичних чи символічних спільнот та співвідношень між ними.

Розглядаючи взаємозв'язок структури політичної картини світу та громадянської ідентичності, І.В. Самаркіна відзначає, що найважливішими координатами політичної картини світу є політичний час та простір. У політичному просторі власної картини світу індивід може або розмістити себе або ж винести себе за межі політичного простору [11], що слугує базисом для подальшого визначення себе як потенційно активного чи пасивного суб'єкта поля політики, або ж аут-політичного суб'єкта.

Розгляд самоідентифікації як процесу самоототожнення себе з якоюсь спільнотою передбачає наявність чіткого уявлення людини про соціальні групи та їхню специфіку, а також визначення свого ставлення до деяких груп через відчуття «свій»-«чужий» [8]. Людина постійно намагається віднайти себе у соціальному просторі собі подібних та ототожнити себе з ними, при цьому відмежувавшись від тих, хто за тими чи іншими ознаками відрізняється. Політична ідентифікація слугує засобом об'єднання з певними політичними суб'єктами та дистанціювання від інших. «Важлива роль тут належить смисловим конструктам свідомості «Я – Ми» (ідентифікація) та «Ми – Вони» (відособлення)» [6, с. 18]. Що стосується об'єднання (власне ідентифікації), то, замислюючись над запитанням «хто Я?», людина починає саме з приєднання себе до значущої соціальної групи. Цей **процес «самокатегоризації»**, на думку Д. Позняка, «...набуває особливої ваги в процесі політико-ідеологічного самовизначення особи «я-демократ», «комуніст», «ліберал», урешті, «я-виборець» тощо» [6, с.23]. С.П. Поцелуєв у якості абстрактно-символічних спільнот, які виступають предметом ідентифікації для більшості росіян, визначає «...не макротериторіальні чи громадянські спільноти, а спільноти, які відображають духовну близькість людей у всьому її багатоманітні: люди, які мають однакові погляди чи релігійні переконання, люди тієї самої професії, люди тієї ж національності. Крім того, майже третина росіян ототожнюють себе з світоглядними чи ідейно-політичними спільнотами» [9, С. 139]. Ймовірно, що і для значної частини українців першочерговим предметом ідентифікацій слугують абстрактно-символічні спільноти, які відображають духовну близькість людей. Проте це припущення потребує подальшого емпіричного підтвердження.

Політична ідентичність, таким чином, виражається у сукупності політичних ідентифікацій (насамперед ідентифікацій з політичними символами, реальними політичними чи абстрактно-символічними спільнотами, певними політичними суб'єктами). Починаючи з «умовного моменту» визначення себе крізь призму співвіднесення з іншими суб'єктами політичної взаємодії або ж з різного роду спільнотами (у тому числі і з абстрактно-символічними) та усвідомлення себе «у значущих інших», особистість відповідним чином конструює та координує свої дії. Отже, самокатегоризація відіграє важливу роль у процесі політичної самоідентифікації та значною мірою визначає передумови обрання тих чи інших стратегій політичної взаємодії.

Значущу роль у процесі політичної самоідентифікації відіграє **механізм рефлексії**. Особливу роль тут відіграє саме соціальна рефлексія, яка забезпечує оцінювання особистістю свого місця у системі соціальних зв'язків та зумовлюється спрямованістю суб'єкта на усвідомлення і розуміння уявлень інших людей про нього і його діяльність [див.13].

Отже, **провідними** механізмами, які «забезпечують» таку складову процесу самоідентифікації як **«самокатегоризація»**, на нашу думку, є механізми: *ідентифікації, відособлення, міжгрупового порівняння та рефлексії*.

Процеси категоризації та самокатегоризації зумовлюють деталізацію уявлень індивіда про політичний світ та визначення ним свого місця у ньому. У ході процесу категоризації індивід «підсумовує» та деталізує власні уявлення про світ політики, відповідаючи собі на питання «що я знаю про світ політики?», а у ході самокатегоризації індивід дає сам собі відповідь на питання «хто має схожі зі мною потреби та цінності?» та «яке моє місце у політичному просторі?».

Важливо відзначити, що політичні самоідентифікації індивідів часто є метафорами їх суб'єктивних страхів та сподівань. Основний же смисл ідентичності у цьому контексті постає не тільки у тому, що «Я» ототожнює себе з якимись соціальними категоріями (спільнотами, політичними суб'єктами), але і у тому, що воно стверджує свою унікальність за рахунок серії таких ідентифікацій [9, с. 111].

У якості ще однієї неодмінної складової процесу політичної самоідентифікації ми розглядаємо процес **визначення, уточнення й укріплення політичного Я-образу**. Основним результатом актуалізації цієї складової процесу політичної самоідентифікації, на нашу думку, є усвідом-

лення індивідом власних якостей та можливостей як суб'єкта політичної взаємодії. Цей процес передбачає надання індивідом самому собі зворотнього зв'язку стосовно сприйняття його як політичного суб'єкта іншими, результатом чого може бути вироблення власної унікальної позиції та обрання власної унікальної ролі у суспільно-політичному житті. Рефлексивні процеси, які значною мірою забезпечують визначення особою ставлення до себе інших, істотно зумовлюють процеси політичної ідентифікації та формування і регуляцію політичного Я-образу [6].

На нашу думку, у ході процесу самокатегоризації визначається *номінальна* складова політичної ідентичності, яка характеризується індивідуально-виробленим найменуванням чи реально існуючою назвою тієї категорії, до якої себе відносить індивід (в основі якої може бути як реальна політична спільнота, так і певна абстрактно-символічна спільнота, бачення якої індивідом має для нього певний смисл у контексті політичних відносин), тобто відбувається «обрання» «підходящих» для індивіда ідентитетів. Питання щодо того, які саме чинники зумовлюють обрання тих чи інших ідентитетів буде розглянуто далі. У ході подальшого визначення та закріплення політичного Я-образу уточнюється *змістова* складова політичної ідентичності. Саме змістова складова політичної ідентичності є її смисловою сутністю, яка певною мірою проявляється у політичній взаємодії. Звісно, що участь індивіда у політичній взаємодії зумовлюється не лише результатом його усвідомленої та декларованої політичної самоідентифікації, а сукупністю політичних ідентифікацій, частина з яких є неусвідомленою та тимчасовою. З іншого боку, політична ідентичність може не узгоджуватися з реальними політичними діями індивіда. Усвідомлена політична ідентичність може відповідати певним цінностям людини та не узгоджуватися з її іншими цінностями.

Загалом процес політичної самоідентифікації, як процес формування уявлень людини щодо свого місця та ролі у політичній картині світу, поєднує у собі ознаки усвідомленого і неусвідомлюваного спонтанного процесу. З одного боку, процес встановлення людиною своєї ідентичності протікає як би «сам собою» (як неусвідомлене ототожнення суб'єктом себе з іншим суб'єктом, групою, певним зразком чи символами, що лежать у їх основі). З іншого боку, інтерпретація дискурсу, конструювання смислів та їхня інтерпретація, а також самоконституювання свого по-

літичного Я-образу на цій основі вимагає від суб'єкта самостійних свідомих зусиль.

Не менш важливою складовою процесу політичної самоідентифікації є процес *формування емоційної оцінки себе як суб'єкта політичної взаємодії у комплексі з усвідомленням намірів певним чином долучатися до політичної взаємодії*. Серед механізмів, які забезпечують цей процес, найважливішими на нашу думку, є самооцінювання та рефлексія. По мірі того, як намір реалізується у дії, відбувається корекція уявлень індивіда про політичний світ та свою роль у ньому. Процес політичної самоідентифікації можна у цьому контексті розглядати як безкінечний рекурсивний процес уточнення індивідом власної політичної ідентичності.

Здійснена нами спроба моделювання процесу політичної самоідентифікації представлена на рис.1. Слід враховувати, що виокремлення складових процесу політичної самоідентифікації є досить умовним, оскільки розглянуті процеси «розгортаються» паралельно, співвідносяться та взаємодоповнюють один одного. Процес політичної самоідентифікації загалом є комплексним та багатоплановим. Запропонована теоретична модель потребує подальшої емпіричної верифікації та уточнення.

Серед чинників, які зумовлюють процес політичної самоідентифікації можна виокремити такі основні групи: соціально-економічні; соціально-демографічні, соціально-психологічні та індивідуально-психологічні. Багато авторів наголошують на тому, що саме потребово-мотиваційна сфера особистості є джерелом, з якого походять імпульси, які ініціюють запуск та значною мірою визначають перебіг процесів самовизначення та самоідентифікації. Соціальна ідентифікація (а відповідно і політична як її різновид), на думку В.А. Ядова, обумовлюється глибинною потребою особистості у визнанні з боку інших, у груповому захисті, а також у самореалізації через схвалення з боку референтних груп [14]. Процес політичної ідентифікації ґрунтується на прийнятті та засвоєнні особистістю тих цінностей, які відповідають її потребам, і саме з цими цінностями, їх носіями та виразниками індивід ідентифікує себе [7]. За результатами дослідження, проведеного Н.Л. Івановою, у самосвідомості особистості повсякчасно присутні три динамічно взаємопов'язаних «блоки», які і становлять структуру соціальної ідентичності: базисний, індивідуально-особистісний та професійно-діловий. При цьому, кожен із цих блоків актуалізується

Рис. 1. Процес політичної самоідентифікації

залежно від певної мотивації: першому відповідає мотивація самозахисту, другому – самоповаги, третьому – самореалізації [4]. О.М. Плющ розглядає ідентичність як репрезентацію мотиваційної сфери особистості у її свідомості [5], що повністю узгоджується з даними Н.Л. Іванової. Процес політичної самоідентифікації, на нашу думку, може розглядатися як відображення у свідомості динаміки мотиваційної сфери особистості. Виходячи з цього *усвідомлення особистістю* щойно актуалізованих *мотивів* чи усвідомлення мотивів, які і до цього були рушійними у життєтворенні особистості, проте не були усвідомленими, може розглядатися у якості вагомого *чинника трансформації ідентичності*. Ми розглядаємо психологічне включення індивіда до політики у якості передумови «запуску» *процесу політичної самоідентифікації*. Серед ознак, які зумовлюють психологічне включення індивіда до політики, суто мотиваційними чинниками є політична зацікавленість, а також базова просоціальна спрямованість, яка полягає у домінуванні «колективних» інтересів над індивідуальними [1].

Погоджуючись із О. Резніком, у якості теорії, найбільш релевантної для аналізу зумовленості процесу політичної самоідентифікації мотивацією політичної взаємодії, ми розглядаємо диспозиційну концепцію В. Ядова [10]. Спираючись на цю теорію, ми розуміємо політичну ідентичність

як комплексну структуру диспозицій особистості, базовий рівень якої зумовлюється соціальними установками на себе як суб'єкта політичних відносин, та установки стосовно соціальних ситуацій, які загалом відповідають за самовизначення людини у системі політичних стосунків, а вищий рівень – ідеологічний – визначається системою ціннісних орієнтацій (наданням особистістю переваг певним політичним цінностям). Загалом у диспозиційній структурі особистості є ще і найнижчий рівень, на якому знаходяться елементарні фіксовані установки, які є неусвідомленими та позбавленими модальностей. Неконтрольована поведінка людини у натовпі, на думку О. Резніка, може розглядатися як форма неусвідомленої самоідентифікації (неусвідомленої належності до оточуючих людей), і є різновидом найнижчої форми самоідентифікації, заснованої на ситуативному домінуванні найнижчого рівня диспозиційної структури. На найвищому рівні можливими є такі варіанти політичної самоідентифікації: (1) з певною ідеологією у цілому; (2) з окремими цінностями; (3) з несумісними цінностями антагоністичних ідеологій (що визначається політичною обізнаністю та інтересами особистості) [10]. Потреби у відповідності з цією концепцією є визначальними чинниками формування соціальних установок.

Отже, виняткову роль у процесі політичної самоідентифікації відіграють мотиваційні чин-

ники, оскільки вони визначають, на які цінності буде зорієнтована особа, та з ким саме вона буде схильна себе ідентифікувати.

Відкритим постає питання щодо впливу мотиваційної сфери на динаміку та «результат» різних компонентів процесу політичної самоідентифікації. Припускаємо, що мотиви орієнтаційного типу визначають «інтенсивність» процесу категоризації. Ймовірно, що афіліативні мотиви визначають інтенсивність процесу самокатегоризації. Обрання (свідоме чи неусвідомлене) конкретних політичних суб'єктів (спільнот) чи абстрактно-політичних спільнот для ідентифікації з ними, на нашу думку, значною мірою зумовлюється тим, які цінності є найбільш значущими для суб'єкта, та які потреби лежать у їх основі. Ці припущення потребують подальшої емпіричної перевірки.

Висновки. Процес політичної самоідентифікації є комплексним багаторівневим процесом, який водночас протікає на декількох рівнях та включає у себе декілька компонентів. Важливими складовими процесу політичної самоідентифікації є процеси категоризації та самокатегоризації, у результаті яких суб'єкт «окреслює» топологію політичної картини світу та визначає своє місце у ній, ідентифікуючись з певною спільнотою, групою, символом. Іншими, не менш важливими, складовими процесу політичної самоідентифікації є процеси визначення й уточнення «Я-образу» та формування емоційної оцінки себе як суб'єкта політичної взаємодії у комплексі з усвідомленням намірів певним чином долучатися до політичної взаємодії. Основними соціально-психологічними механізмами, що зумовлюють перебіг цього процесу є механізми категоризації, ідентифікації, відособлення, міжгрупового порівняння, рефлексії, конструювання соціальної дійсності, самооцінювання. Конфігурація мотивів у кожний конкретний проміжок часу визначає «обрання» тих чи інших ідентитетів, що, у свою чергу, певною мірою зумовлює готовність до обрання тих чи інших стратегій політичної взаємодії. Новий досвід політичної взаємодії призводить до «перезапуску» процесу політичної самоідентифікації, у результаті чого може змінитися конфігурація мотивів з подальшою актуалізацією інших мотивів, що, у свою чергу, знову може призводити до уточнення політичної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Білоус І.М. Особливості ставлення молодіжної інтернет-аудиторії до участі у політичному житті : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.11 / Білоус Ірина Миколаївна — К. : 2008. — 289 с.
2. Гулевич О.А. Изучение эффектов межгруппового восприятия / О.А.Гулевич, А.Н.Онучин // Вопросы психологии. — 2002. — №3. — С. 132—145.
3. Жадан І.В. Методологічні засади дослідження взаємодії суб'єктів політичної соціалізації як чинника структурування політичної картини світу студентської молоді / І.В. Жадан // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України; за заг. ред. М.М. Слюсаревського; упоряд. Л.А. Найдьонова, Г.В. Мироненко. — К. : Міленіум, 2011. — Вип.12. — С. 35—43.
4. Иванова Н.Л. Структура социальной идентичности личности: проблема анализа / Н.Л. Иванова // Психологический журнал. — 2004. — Т. 25. — №1. — С. 52 — 61.
5. Плющ А.Н. Трансформация мотивационной сферы квалифицированных спортсменов в период профессионального становления : дис... канд. психол. наук : 19.00.01 / Плющ Александр Николаевич. — К. : 1999. — 201с.
6. Позняк Д.В. Рефлексивні механізми свідомості виборців як суб'єктів політичної взаємодії : дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Позняк Дмитро Валерійович. — К. : 2004. — 239 с.
7. Політична освіта в сучасній школі : психологічна модель : науково-методичний посібник / за ред. І.В. Жадан. — К., 2006 — 190 с.
8. Попова О. В. Политическая идентификация в условиях трансформации общества / О.В. Попова. — СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2002. — 258 с.
9. Поцелуев С.П. Символические средства политической идентичности. К анализу постсоветских случаев / С.П. Поцелуев // Трансформация идентификационных структур в современной России. Москва : Московский Общественный Научный Фонд, 2001. — С. 106—159.
10. Резник А. Диспозиционная модель психологического механизма политической самоидентификации индивида / А. Резник // Социология: теория, методы, маркетинг. 2001. — №1. — С. 90—98.
11. Самаркина И.В. Политическая картина мира в структуре социальной идентичности / И.В. Самаркина // Идентичность как предмет политического анализа. Сборник статей по итогам Всероссийской научно-теоретической конференции (ИМЭМО РАН, 21 — 22 октября 2010 г.). — [Редкол. : И.С.Семенов (отв. редактор), Л.А.Фадеева (отв. редактор), В.В.Лапкин, П.В.Панов]. — М. : ИМЭМО РАН, 2011. — С. 51—56.
12. Сушков Н.П. Социально-психологическая теория Дж. Тернера / Н.П. Сушков // Психологический журнал. — 1993. — т.14. — №3. — С. 115—125.
13. Ткач Е.Н. Социальная рефлексия учителя как условие и средство его профессионального саморазвития : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Е.Н. Ткач ; Дальневосточ. гос. ун-т. — Хабаровск, 2000. — 22 с.
14. Ядов В.А. Социальная идентификация в кризисном обществе / В.А. Ядов // Социологический журнал. — 1994. — №1. — С. 35—51.

СИДОРКИНА М.Ю.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПРОЦЕССА ПОЛИТИЧЕСКОЙ САМОИНДИФИКАЦИИ МОЛОДЕЖИ

В статье рассматривается процесс политической самоидентификации. Анализируются факторы и механизмы, которые детерминируют данный процесс. Предложена социально-психологическая модель процесса политической самоидентификации.

Ключевые слова: политическая самоидентификация, идентичность, политическое взаимодействие.

SYDORKINA M.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL MODEL OF THE PROCESS OF POLITICAL SELF-IDENTIFICATION OF YOUNG PEOPLE

The process of political self-identification is considered in the article. The factors and mechanisms which determine this process are analyzed. Social-psychological model of the process of political self-identification is proposed.

Keywords: political self-identification, identity, political interaction.

Стаття надійшла до редколегії 14.02.2013 року.

УДК 159.9

СКЛЯРЕНКО О. М.

Горлівський інститут іноземних мов

Донбаського державного педагогічного університету

ПРОБЛЕМА ЗДАТНОСТІ ДО ЖИТТЄТВОРЧОСТІ У СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті надається здійснено аналіз наукових досліджень з проблеми життєтворчості. Проаналізовано сучасні підходи щодо вивчення феномену життєтворчості, здатності до життєтворчості, а також структура життєтворчості особистості, чинники, які впливають на її формування, особливості її прояву у суспільстві.

Ключові слова: життєтворчість, культура життєтворчості особистості, здатність до життєтворчості, життєвий шлях, самотворчість, самопізнання, самоутвердження, самовизначення та самоздійснення.

Для сучасного етапу розвитку нашої держави характерні радикальні соціальні, економічні, політичні, культурні перебудови суспільства, як позитивного характеру: активні процеси державотворення, відродження культурного і освітнього національного потенціалу, відбудова світових економічних, політичних, культурних зв'язків, так і негативного: загальна нестабільність, порушення культурних, економічних, наукових, інтелектуальних, моральних та інших зв'язків між громадянами, а також виникнення певних диспропорцій в соціальній динаміці. Усі ці процеси, насамперед, відбиваються на професійному та особистому житті сучасних українців.

Вирішення цієї проблеми повинно відбуватися на багатьох рівнях: економічному, політичному, соціальному, громадському і, насамперед, особистісному, психологічному рівні, коли людина виявляє здатність самостійно будувати свій життєвий шлях, орієнтуючись на свої цінності та пріоритети, вміє робити вибір у складних життєвих ситуаціях. Саме тому на сучасному етапі в епоху соціальних змін і криз, пріоритетним є

формування таких якостей особистості, як: моральний стрижень, емоційна стабільність, волевільні якості, вибір правильної життєвої стратегії, розкриття своїх можливостей, збереження цілісності і гармонії свого внутрішнього світу і його вдосконалення.

Проблемами життєтворчості займалися такі зарубіжні та вітчизняні дослідники, як: К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, А. Г. Асмолов, Ш. Бюлер, Л. С. Виготський, Є. І. Головаха, І. С. Кон, Д. О. Леонт'єв, К. Левін, Б. Ф. Ломов, А. Маслоу, С.Л. Рубінштейн, Х. Томе, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та ін. Серед сучасних українських учених слід зазначити: Г. О. Балла, М. Й. Боришевського, Л. Ф. Бурлачука, О. А. Донченко, О. В. Киричука, Ю. Н. Пахомова, В. О. Роменця, М. В. Савчина, О. Б. Старовойтенко, Т. М. Титаренко та ін.

Проте слід зауважити, що питання життєтворчості є недостатньо розкритим у науковій психологічній літературі. Досліджені окремі складові життєтворчості: формування компетентності особистості у соціальному та психологічному